

TINGLAB TUSHUNISHDA AUDIO KITOBLARDAN
FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Elnoza Qudratova

ToshDO'TAU ona tili va adabiyoti ta'limi yo'nalishi

3-bosqich talabasi

elnozaqudratova@gmail.com / 930477155

Annotatsiya : Mazkur maqolada tinglab tushunishda audio kitoblardan foydalanishning ahamiyati ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Audio kitoblarning ta'lim jarayonidagi roli, tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishdagi samaradorligi, shuningdek, ularning afzalliklari va kamchiliklari ko'rib chiqiladi. Maqola zamonaviy ta'lim tizimida audio kitoblarning o'rni va kelajak istiqbollariga ham to'xtaladi.

Kalit so'zlar: tinglab tushunish, audio kitoblar, ta'lim, til o'rganish, eshitish ko'nikmasi, raqamli ta'lim, pedagogika.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the importance of using audiobooks in developing listening comprehension skills. It examines the role of audiobooks in the educational process, their effectiveness, advantages, and limitations. The article also discusses the place of audiobooks in modern education systems and future prospects for their use.

Keywords: listening comprehension, audiobooks, education, language learning, listening skills, digital learning, pedagogy

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ значения использования аудиокниг для развития навыков аудирования и понимания услышанного. Рассматриваются роль аудиокниг в образовательном процессе, их эффективность, а также преимущества и недостатки. Обсуждается место аудиокниг в современной системе образования и перспективы их использования.

Ключевые слова: *аудирование, аудиокниги, образование, изучение языков, навыки слушания, цифровое обучение, педагогика.*

Axborot asrida bilim va ma'lumotlarga tezkor kirish imkoniyati ta'lim jarayonlarini tubdan o'zgartirmoqda. Raqamli texnologiyalar va internet resurslarining kengayishi bilan ta'limda yangi usullar paydo bo'ldi. Ulardan biri — audio kitoblar, ya'ni nutq shaklida taqdim etilgan kitoblar. Audio kitoblar o'quvchilarga kitoblarni matn ko'rinishida emas, balki tinglash orqali o'zlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda audio kitoblarning ahamiyati ortib bormoqda. Ushbu maqolada audio kitoblarning tinglab tushunishga ta'siri, ularning o'rganish jarayonidagi roli va samaradorligi ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Tinglab tushunish ko'nikmasining mohiyati va ahamiyati. Tinglab tushunish — nutq yoki audio ma'lumotni eshitib, uni anglash, tahlil qilish va xotirada saqlash jarayoni. Bu ko'nikma insonning axborotni qabul qilish va uni samarali qayta ishlash qobiliyatini aks ettiradi. Ta'limda tinglab tushunish nutqni to'g'ri anglash, ma'lumotni tez qabul qilish, diqqatni jamlash va o'rgangan ma'lumotlarni eslab qolish kabi ko'plab jihatlarni o'z ichiga oladi. Zamonaviy dunyoda ko'plab fanlar va kasbiy sohalarda tinglab tushunish ko'nikmasi muhim o'rin egallaydi. Masalan, auditoriyada ma'ruzani tinglash, radio, podkastlar orqali bilim olish, test va imtihonlarda eshitilgan matn asosida savollarga javob berish kabi vazifalar shu ko'nikmaga bog'liq.

Audio kitoblarning ta'lim jarayonidagi o'rni. Audio kitoblar matnli kitoblarning ovozli versiyasi bo'lib, mutaxassislar tomonidan professional tarzda o'qiladi. Bu format o'quvchilarga matnni ko'z bilan o'qish o'rniga eshitish orqali o'zlashtirish imkonini beradi. Audio kitoblarning ta'limdagi o'rnini quyidagicha tavsiflashimiz mumkin:

1. Multitasking va vaqtni tejash. Audio kitoblarni tinglash uyda, transportda, jismoniy mashqlar paytida amalga oshirilishi mumkin, bu esa vaqtni samarali ishlatishga yordam beradi.

2. Eshitish madaniyatini rivojlantirish: Eshitish ko'nikmasi nutq madaniyati, talaffuz, intonatsiya va ohangni to'g'ri qabul qilishga yordam beradi.

3. Til o'rganishda qo'llanilishi: Chet tillarni o'rganishda audio kitoblar tilning to'g'ri talaffuzi va nutq ohangini egallashda muhim ahamiyat kasb etadi.

4. Vizual qobiliyat cheklangan insonlar uchun: Ko'rish muammolari bo'lganlar uchun audio kitoblar bilim olishda teng imkoniyat yaratadi.

5. Diqqatni jamlash va eslab qolishni kuchaytirish: Ma'lumotni tinglab o'zlashtirish xotira faoliyatini kuchaytiradi, chunki audio axborot qabul qilish boshqacha mexanizmlarga asoslanadi.

Tinglab tushunishni rivojlantirishda audio kitoblarning samaradorligi.

So'nggi o'n yilliklarda psixologiya, pedagogika va lingvistika sohasida o'tkazilgan tadqiqotlar audio kitoblarning tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirishdagi roli va samaradorligini tasdiqlaydi. Odam miyasi eshitilgan nutqni qayta ishlashda vizual matnga qaraganda boshqacha faoliyat ko'rsatadi. Audio ma'lumotlarni qayta ishlash nutqni tushunish, so'zlarni anglash va kontekstni tushunishga asoslangan bo'lib, bu til rivojlanishi va tinglab tushunish ko'nikmasini mustahkamlaydi.

Maktab va universitet o'quvchilarida o'tkazilgan tajribalarda audio kitoblarni muntazam tinglash o'quvchilarning tushunish qobiliyatini yaxshilaganligi ko'rsatildi. Audio kitoblar yordamida o'quvchilar murakkab matnlarni osonroq anglab, savol-javoblarda yuqori natijalarga erishgan. Chet tillarni o'rganuvchilar orasida audio kitoblar talaffuzni to'g'rilash, yangi so'zlarni eshitish va ulardan foydalanishni rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlangan.

Audio kitoblardan foydalanishda yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari. Har qanday texnologiya singari, audio kitoblar ham o'zining kamchiliklari va cheklovlariga ega. Ularni yengish uchun quyidagi omillarni hisobga olish zarur:

I. Diqqatning chalg'ishi: Audio kitoblarni tinglashda ko'pincha tashqi muhitdan chalg'ish xavfi mavjud. Bu esa tinglab tushunishni qiyinlashtiradi. Buni kamaytirish uchun qulay va tinch joy tanlash muhimdir.

II. Ma'lumotni qayta ko'rib chiqish qiyinligi: Matnda o'qishda istalgan joyga qaytib, qayta o'qish mumkin, ammo audio kitoblarda ma'lumotni qayta eshitish biroz qiyinroq. Shu sababli ko'plab audio kitob platformalarida tez-tez pauza va qayta tinglash imkoniyatlari yaratilgan.

III. Fokus va konsentratsiyani saqlash: Ba'zida uzun audio kitoblarni tinglash charchatishi yoki diqqatni yo'qotishiga olib kelishi mumkin. Buni oldini olish uchun tinglash vaqtini qisqa segmentlarga bo'lish tavsiya etiladi.

Kelajakdagi istiqbollar. Texnologiya rivojlanishi bilan audio kitoblarning yangi shakllari paydo bo'lmoqda: interaktiv audio kitoblar, nutqni tanib olish va qayta ishlash texnologiyalari yordamida individual o'quvchiga moslashtirilgan kontent yaratish. Sun'iy intellekt yordamida tinglovchining tushunish darajasini aniqlash va audio materiallarni moslashtirish imkoniyatlari kengaymoqda. Bundan tashqari, audio kitoblar ta'lim tizimiga yanada chuqurroq integratsiya qilinmoqda, jumladan onlayn kurslar, podkastlar va interaktiv o'quv platformalarida keng qo'llanilmoqda.

Audio Ssenariy Kontrasti (ASC) metodi.

Metod mohiyati. Bu metodda o'quvchilarga bir xil syujet asosida ikki xil tahrirdagi audio material tinglatiladi — biri rasmiy, adabiy uslubda, ikkinchisi esa so'zlashuv (dialektal, og'zaki) uslubda yozilgan bo'ladi. So'ng ular syujet, til, ohang va niyatdagi farqlarni tahlil qiladi va uchinchi — o'ziga xos versiyasini yaratadi.

Metodning maqsadi:

- a) O'quvchilarda tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish;
- b) Uslublararo tafovutni eshitish orqali anglash;
- d) Tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirish.

Ushbu metod olti bosqichda amalga oshiriladi.

1. Kirish bosqichi: O'quvchilarga syujet haqida qisqacha fon ma'lumot beriladi (masalan: bir kishi metroda qiziq voqeaga duch keladi).

2. 1-audio (rasmiy): Adabiy tilda yozilgan, xolis, faktlarga asoslangan bayon etilgan versiyasi tinglatiladi.

3. 2-audio (so'zlashuv): Xuddi shu voqea lekin emosional, dialoglarga boy, og'zaki til uslubida ifodalangan versiyada tinglatiladi.

4. Taqqoslash: O'quvchilar guruhlarda yoki yakka tartibda ikki versiyani tahlil qiladi. Quyidagicha savollar berish mumkin:

Qaysi versiyada voqea yaqqolroq tasavvur qilindi?

Til, ohang, emotsional yuklamasi qanday farq qiladi?

Siz qaysi versiyani ko'proq tushundingiz? Nima uchun?

5. Ijodiy bosqich: O'quvchi o'z tahriridagi uchinchi versiyani yozadi yoki yozib ovozga oladi. U bu yerda o'z tanloviga asoslanib, rasmiy yoki norasmiy uslubda, balki ikkalasini aralashtirib yangi audio yaratadi.

6. Baholash: O'quvchilar o'z versiyalarini tinglatadi. Boshqalar ularni kontekst, aniqlik, emotsionallik, tushunarliklik jihatidan baholaydi.

Bu metod nafaqat eshitish, balki tahlil va ijodkorlikni birlashtiradi. O'quvchi bir voqeani turli nuqtayi nazardan tushunishga majbur bo'ladi — bu esa tanqidiy eshitishni shakllantiradi. Bu metodda aktiv yaratuvchanlik (creative listening) asosiy rolni o'ynaydi — bu esa tinglab tushunishdan bir necha pog'ona yuqorida turadi.

“Audio Ssenariy Kontrasti”(ASC) metodini amaliy qo'llash uchun namunaviy audio matnlar, topshiriqlar va baholash mezonlari bilan tanishib chiqamiz.

I. Syujet matni (asosiy voqea):

Bir yigit ertalab ishga shoshilib ketayotgan paytda yo'l-yo'lakay metroda keksa ayolga yordam beradi. Ayol unga duolar qiladi. Yigit esa ishga kechikkanini bilib, xavotirga tushadi, lekin ofisga kirganida yig'ilish 15 daqiqaga kechikkanini biladi. Shunda u o'z vaqtida yordam berganidan mamnun bo'ladi.

II. Audio versiya 1 (rasmiy, adabiy tilda) — matn namunasi:

"Ertalabki soat sakkizda metro bekatiga shoshayotgan yigit bekat oldida yiqilib ketgan keksani ko'rib darhol yordamga oshiqdi. U ayolni o'rnatib, yuklarini ko'tarishga yordamlashdi. Shu sababli u ishga ozgina kech qoldi. Ammo ofisga kirganida yig'ilish hali boshlanmaganini ko'rib, mamnuniyat bilan chuqur nafas oldi."

III. Audio versiya 2 (og'zaki, dialogli, hissiy tilda) — matn namunasi:

"Ana, kech qolaman deb yugurib ketyapman, metroga sal qoldi deganda, qarasam bir kampir yiqilib yotipti. O'zimni o'ylamay yordam berdim, turishga

yordamlashdim. “Boram, duo qilaman!” dedi. Yugur-yugur bilan ishga keldim — hayriyat! Yig‘ilish hali boshlanmagan ekan. O‘zimni zo‘r his qildim o‘sha payt.”

IV. Topshiriqlar (tinglashdan so‘ng):

1. Farqlarni toping (guruh ishi yoki individual):
2. Til uslubi qanday farq qiladi?
3. Qaysi versiyada voqea yaqqolroq tasvirlangan?
4. Emotsionallik darajasini baholang.
5. Qaysi versiyada yigitning ichki holati yaxshi ifodalangan?

“Uchinchi versiyani yarat” topshirig‘i. Sizga ko‘proq ta’sir qilgan versiyaga asoslanib, syujetga o‘zingizcha yangilik kiriting. Nutq uslubini tanlang (ruxsat etiladi: hazil, sarguzasht, fantastika). Matnni yozing va audio shaklida yozib oling (telefon orqali ham bo‘ladi). Guruhda bir-biringizni tinglang va fikr bildiring.

V. Baholash:

Ko‘rsatkich	Baholash mezonlari	Ball
Tinglab tushunish	Mazmunni to‘liq anglagan	10
Uslubiy tafovutni anglash	Til va ohangdagi farqlarni topgan	10
Yaratilgan versiya ijodiylik	Yangicha yondashuv, emotsionallik	10
Talaffuz va ohang	Yangicha yondashuv, emotsionallik	10
Fikr bildirish ishtiroki	Faol muhokama va tahlil	10
Jami		50 ball

Tinglab tushunish — faqat eshitish emas, balki eshitilgan ma’lumotni tahlil qilish, umumlashtirish va fikr yuritish qobiliyatidir. Ushbu ko‘nikmani rivojlantirish uchun o‘quvchilarning faol ishtirokini talab qiladigan ushbu interaktiv metod samarali natija beradi. Tinglab tushunishda audio kitoblardan foydalanish ta’lim jarayonida samarali o‘rganish usuli sifatida o‘z o‘rniga ega. Ular o‘quvchilarning eshitish

qobiliyatini rivojlantirish, vaqtni tejash va ko'rish qobiliyati past bo'lgan insonlarga bilim olish imkonini berish kabi afzalliklarni taqdim etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, audio kitoblarning ta'lim jarayoniga joriy etilishi tinglab tushunish ko'nikmasini sezilarli darajada oshiradi va ta'lim sifatini yaxshilaydi. Shu bois, audio kitoblardan foydalanishni yanada kengaytirish va ularni ta'lim tizimida samarali qo'llash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K.A. Kiliova "Chet tili darslarida tinglashni o'rgatish texnikasi. Ingliz tili darslarida tinglashni o'rgatish metodikasi". – Toshkent, 2020.
2. Saidov M. O'zbek maktablarining 5-sinflarida ona tili ta'limi jarayonida tafakkurni rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari va ulardan foydalanish metodikasi: ped. fan. nomz. diss. avtoref. TDPU. – Toshkent, 2000.
3. Alavuddinova N. Ona tili darslarida ijodiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi: ped. fan. nomz. diss. avtoref. TDPU. – Toshkent, 2008.
4. Makhmudov K. (2020). "Ways of Forming Intercultural Communication in Foreign Language Teaching". Science and Education.